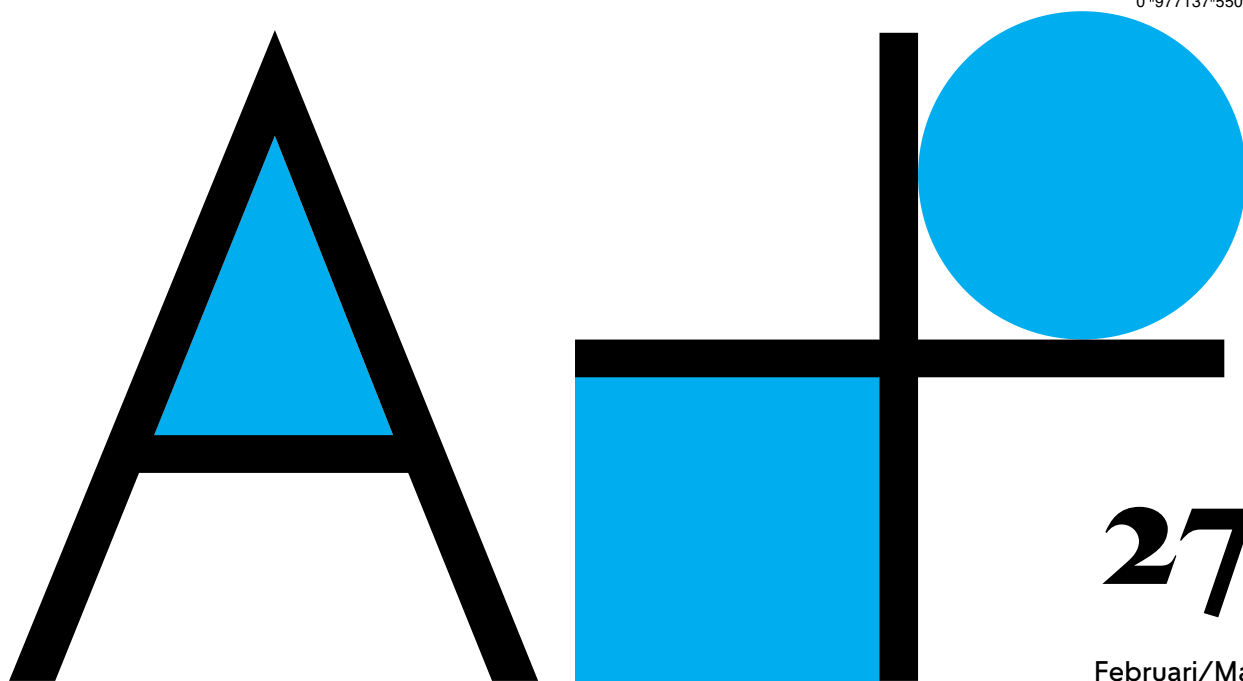
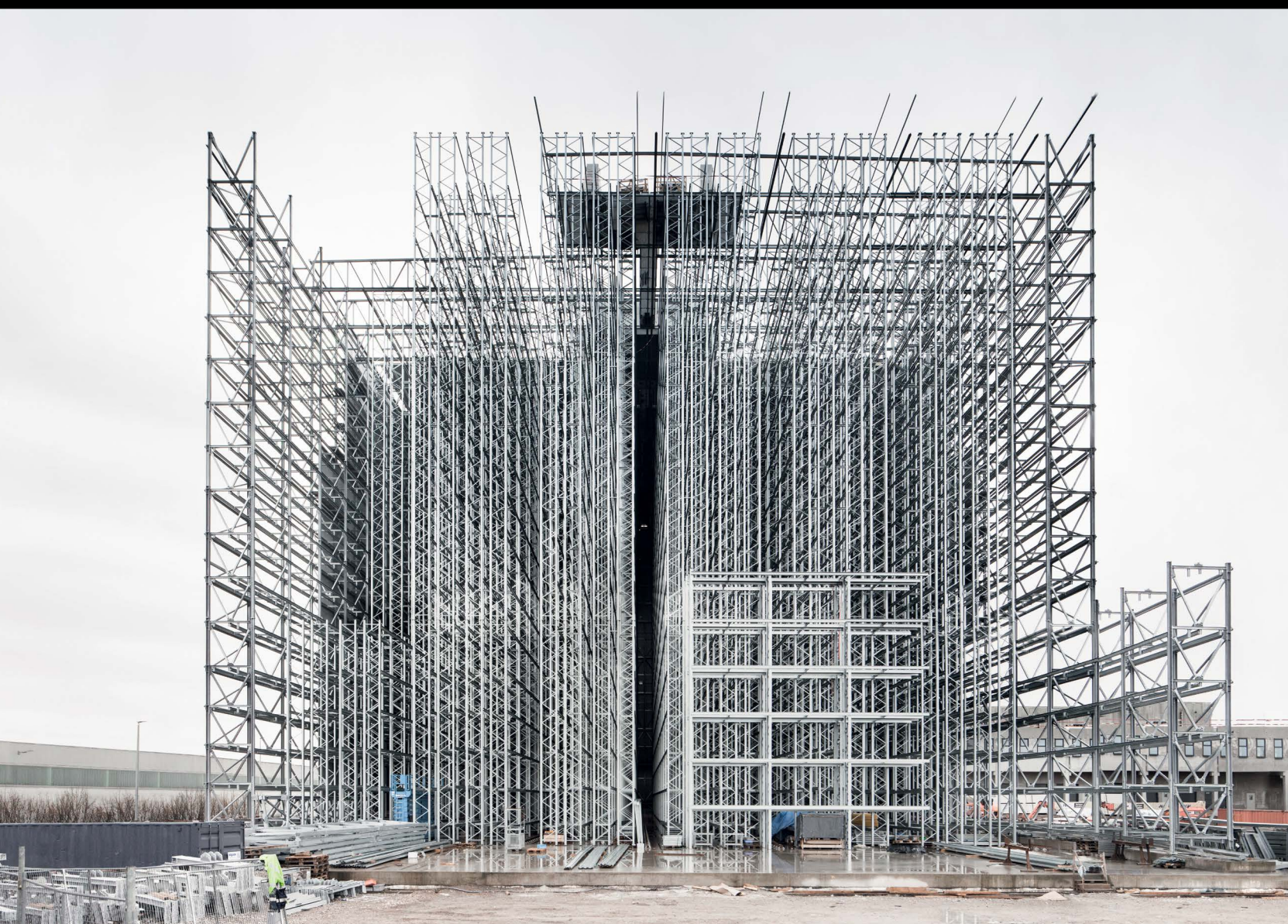

276

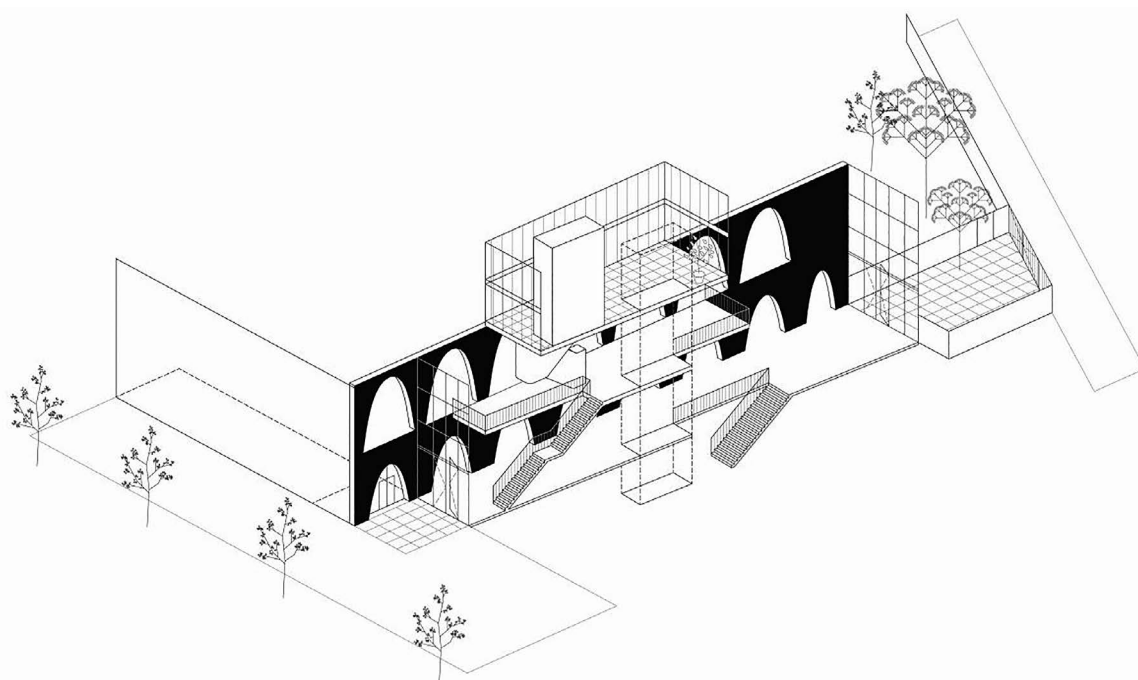
Februari/Maart 2019

Building Sites Provinciehuis Antwerp, Book Tower Ghent, BNP Paribas Brussels + Interview Peter Märkli

276

	05	Edito <i>Lisa De Visscher</i>
	06	Automated Pallet Storage, Erps-Kwerps <i>Photo Jeroen Verrecht</i>
Op-Ed	09	Boijmans Van Beuningen, Rotterdam <i>Véronique Patteeuw</i>
Agenda	12	Marte.Marte <i>Gitte Van den Bergh</i>
	15	Agmen <i>Roxane Le Grelle</i>
	16	Vers.A <i>Lara Molino</i>
	18	Murmuur <i>Gitte Van den Bergh</i>
	20	Ouest <i>Lara Molino</i>
	22	Cultuurhuizen <i>Gitte Van den Bergh</i>
Building Sites	26	XDGA , Provinciehuis, Antwerp <i>Pieter T'Jonck</i>
	34	Robbrecht en Daem , Book Tower, Ghent <i>William Mann</i>
	42	Pierre Hebbelinck – Hart Berteloot , Scène nationale, Chalon-sur-Saône <i>Cécile Vandernoot</i>
	48	AgwA , School Karreveld, Molenbeek <i>Mathias Bouet</i>
	54	Baumschlager Eberle Architekten , BNP Paribas Fortis, Brussels <i>Michael Bianchi</i>
	60	Francesca Torzo , z33, Hasselt <i>Pieter T'Jonck</i>
	66	Bogdan & Van Broeck , Truss, Molenbeek <i>Guillaume Vanneste</i>
	72	Beguin-Massart , MAD Musée, Liège <i>Benoît Molherat</i>
Interview	78	Peter Märkli <i>Lisa De Visscher</i>
Projects	84	Gafpa , G1211 Landhouse, Brakel <i>Mathias Bouet</i>
	88	Raamwerk , Wolterslaan, Ghent <i>Gitte Van den Bergh</i>
	93	Product news
Student	100	Prize Van Hove 2018 <i>Apolline Vranken</i>
	102	Euregional Prize for Architecture 2018 <i>Apolline Vranken</i>
#001	105	Marc Nagtzaam, Standaertsite, Ledeborg <i>Hans Maes and Joep Gosen</i>

Biografieën

Michael Bianchi

is architect en vennoot bij L'escout. Hij is docent aan de Université de Liège. Hij is eveneens opiniemaker voor het radioprogramma *Les glaneurs* van Fabrice Kada op Musiq3.

Mathias Bouet

studeerde in 2016 als architect af aan de Faculté d'Architecture La Cambre/Horta van de ULB. Zijn eindwerk handelde over rotondes. Bouet werkt samen met het Brusselse bureau v+.

Joep Gosen

is ingenieur-architect, schrijft voor A+, *ArchiNed* en fotografeert architectuur en landschap. In opdracht van *Ar-Tur* maakte hij in 2016 een beeldcolumn over architectuur in de Kempen.

Hans Maes

is zelfstandig architect en blogger op Instagram. In het verleden maakte hij tentoonstellingen voor Stad en Architectuur en Architectuurwijzer, waaronder de 'Nieuwe Nuchterheid'.

William Mann

is medeoprichter van Witherford Watson Mann Architects (Londen) en auteur van verschillende essays over architectuur en stedenbouw. Zijn essay 'A Latecomer Imagines the City' werd recentelijke gepubliceerd in het *SAGE Handbook of the 21st Century City*.

Benoît Molherat

is afgestudeerd aan de Ecole d'Architecture et de Paysage de Lille. Hij werkte als architect bij Rotor in Brussel. Hij reflecteert en schrijft over de relatie tussen het fysieke en het intellectuele in de architectuur en de beeldende kunst.

Lara Molino

studeerde in 2015 af als architect aan de Faculteit Architectuur van La Cambre Horta ULB. Tijdens haar studie richtte ze zich op de representatie van architectuur, ook het onderwerp van haar eindwerk. Ze werkte bij verschillende architectenbureaus en aan diverse architectuurtentoonstellingen.

Véronique Patteeuw

is docent aan de Ecole Nationale Supérieure d'Architecture et du Paysage de Lille en visiting professor aan de KU Leuven. Ze zetelt in de redactie van *OASE, Journal for Architecture*.

Pieter T'Jonck

is architect en schrijft voor diverse kranten, tijdschriften en boeken in binnen- en buitenland over architectuur, beeldende kunst en podiumkunsten. Hij werkt voor Klara Radio en was hoofdredacteur van A+ in 2015-2016.

Cécile Vandernoot

is architect, freelance journalist en docent-onderzoeker aan de Faculté d'architecture UCL-LOCI in Brussel.

Guillaume Vanneste

is bouwkundig ingenieur, docent en onderzoeker aan de faculteit Bouwkunde van de universiteit van Louvain-la-Neuve (UCL). Als mede-oprichter en vennoot van vvv doet hij onderzoek naar stedenbouw in diffuse gebieden.

Gitte Van den Bergh

behaalde een master Nederlands en Theater-, Film- en Literatuurwetenschappen in 2011. In 2015 studeerde ze met haar masterproef *Architectuur en Film* af als architect aan de Universiteit Antwerpen. Sinds 2016 werkt ze bij RE-ST, en is redactielid van A+.

Apolline Vranken

is architect afgestudeerd aan La Cambre-ULB en is verantwoordelijk voor het HOME for LESS-project (modulaire en tijdelijke huisvesting voor daklozen). Als auteur van het boek *Beguines feminist architecture* pleit ze voor een gelijke stad van mannen en vrouwen.

A+ Architecture In Belgium

Tweemaandelijks tweetalig tijdschrift, ISSN 1575-5072, Jaargang 46 (2019) N1

Redactie

Hoofdredacteur
Lisa De Visscher

Adjunct-hoofdredacteur
Eline Dehullu

Productiecoördinator
Grégoire Maus

Eindredactie Nederlands
www.controltaaldelete.be

Eindredactie Frans
Benoît Francès

Vertaling
Alain Kinsella,
Nathalie Tabury,
Antoon Wouters,
Patrick Lennon

Tekst Product news
Viviane Eeman

Vormgeving
Kritis & Kritis

Font
Next & Starling

Drukwerk
Die Keure, Brugge

Beeld cover
Automated Pallet Storage,
Erps-Kwerps, 2017
© Jeroen Verrecht

Beeld inhoudstafel
Bogdan & Van Broeck,
Truss, Molenbeek

Artistieke commissie

Olivier Bastin,
Pauline Fockedeey,
Nicolas Hemeleers,
Kelly Hendriks,
Véronique Patteeuw,
Hera Van Sande,
Ward Verbakel,
Agnieszka Zajac

Redactieadres

Ernest Allardstraat 21/3 –
1000 Brussel
redactie@a-plus.be
www.a-plus.be

A+ is een publicatie van
ICASD VZW Informatiecentrum
voor Architectuur, Stedenbouw
en Design

Verantwoordelijke uitgever

Philémon Wachtelaer
Ernest Allardstraat 21/3 –
1000 Brussel

Copyright ICASD

De verantwoordelijkheid voor
de gepubliceerde artikels
berust uitsluitend bij de
auteurs. Alle rechten voor het
(zelfs gedeeltelijk)
reproducen, vertalen of
herwerken zijn voorbehouden
voor alle landen.

Raad van bestuur ICASD

Voorzitter
Philémon Wachtelaer

Vicevoorzitter
Chantal Vincent

Secretaris
Geert De Groote

Leden
Olivier Bastin, Dag Boutsen,
Sylvie Bruyninckx,
Paul Dujardin, Benoît Moritz,
Piet Van Cauwenberghe,
Eddy Vanzielegheem,
Ward Verbakel

Programming

Coördinatie
Roxane Le Grelle

Communicatie & Marketing

Verantwoordelijke
Louise Van Laethem

Publiciteitsregie A+ Media

Rita Minissi, rita.minissi@mima.be
Tel +32 497 500 292
Ernest Allardstraat 21/3 –
1000 Brussel

Adverteerders

A.G. PLASTICS
ARCHITECT@
WORK
BEGA
BIGMAT
BOZAR
LEEFMILIEU
BRUSSEL
FAKRO
FINSTRAL
GEBERIT
HOLCIM
HR-RAIL
ISH MESSE
FRANKFURT
KINNARPS

KORATON
RENSON
REYNAERS
SAINT GOBAIN
GYPROC
STÜV
TERREAL
VAI
VELUX
VIEGA
VISSMANN
VK GROUP
VOLA
WIENERBERGER
ZG LIGHTING
BENELUX

Vlaamse
overheid

Building sites

Duizelingwekkende ruimtes

Sinds een tijdje rijst een nieuw silhouet op aan de Antwerpse skyline: een intrigerende, golvende wand met een patroon van omgekeerde driehoeken. Het nieuwe provinciehuis van Antwerpen, een ontwerp van XDGA, vervangt de autoritaire toren die zo'n 40 jaar dit stadsdeel beheerste. Dat zegt iets over de bescheidenere rol van het provinciebestuur. Toch is het een ambitieus gebouw. Het hertekent niet alleen de buurt, het is ook uitzonderlijk in zijn vormgeving en detaillering.

EN For some time now, a new silhouette has been taking shape on the Antwerp skyline: an intriguing wavy wall with a pattern of inverted triangles. Designed by XDGA, Antwerp's new provincial house replaces the authoritarian tower that dominated this part of town for some 40 years. That says something about the more modest role of the provincial administration. Yet it is an ambitious building. It not only redraws the neighbourhood, but is also exceptional in its design and detailing.

Pieter T'Jonck – Foto's Matthias Van Rossen

Het oude provinciehuis, een ontwerp van René Grosemans en Maurice De Vocht, was geen lang leven beschoren. Hoewel pas in gebruik sinds 1970, besloot de provincie Antwerpen al in 2005 tot afbraak omwille van de torenhoge verwarmingskosten en vele technische problemen. Bovendien belemmerde de toren de aanlegroute van de luchthaven van Deurne. Toch wilde men de 75 meter lange, lage voorbouw behouden. Dit representatieve deel van het complex was pas later gebouwd, en bovendien zo rijk van aankleding dat sloop na slechts ca. 25 jaar al te spijzigend leek.

Rond die tijd hing een wijziging van de rol van de provincies echter al in de lucht – persoonsgebonden materies zoals sport, jeugd, welzijn of cultuur behoren sinds 2018 inderdaad niet meer tot hun bevoegdheid. Men voorvoelde in 2005 al een drastische afslanking van personeels- en ruimtebehoefte. Om dezelfde reden moest de deputatie zich ook bezinnen over haar aanzienlijke kunstcollectie.

Anderzijds leek het nieuwe provinciehuis een ideale locatie voor nieuwe congresfaciliteiten. Door al die onzekerheden werd een eerste Open Oproep in 2008 geannuleerd. Pas in 2011 waren alle knopen doorgehakt en volgde een definitieve Open Oproep. De opdracht werd daarbij toegewezen aan Xaveer De Geyter Architects (XDGA).

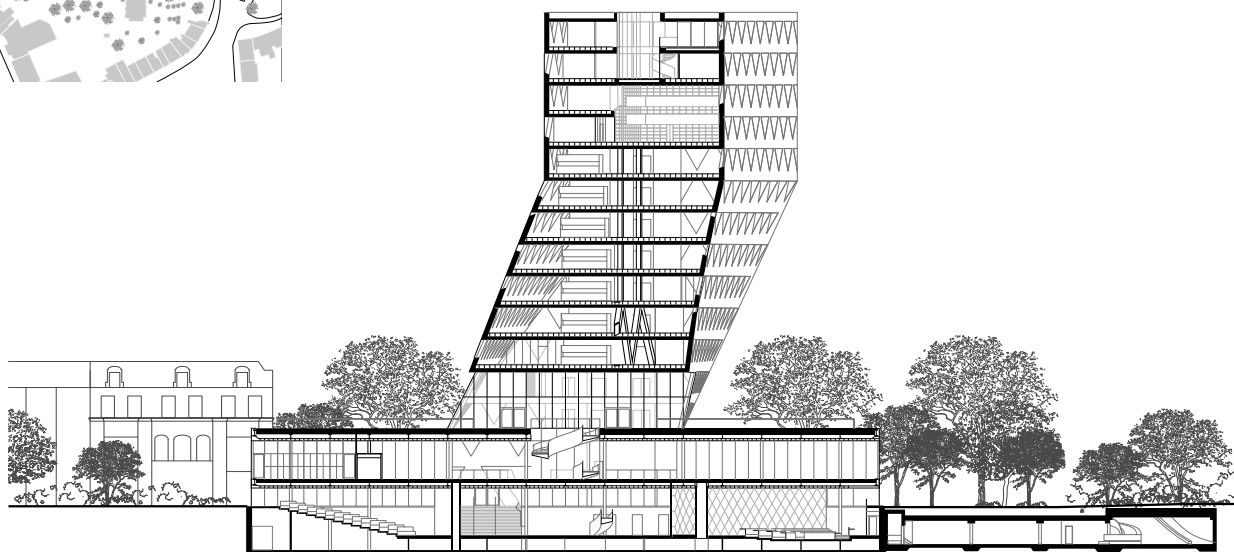
Tussen 2008 en 2011 rezen ondertussen, zeker bij de stad, vragen over de open ruimte rond het gebouw. Het oude provinciehuis trok zich hooghartig terug tegenover de straat. Links ervan lag een zee van parkeerruimtes, rechts een tuin

met waardevolle bomen. Dat laatste beseften slechts weinigen, want de voorbouw en de terreinaanleg ontmoedigden elk bezoek. Nochtans lag een publieke bestemming van de tuin voor de hand. Het gebied vormt immers – samen met het Albertpark, aan de overzijde van de Koningin Elisabethlei, en het Harmoniepark – één groengebied. De nieuwbouw was een uitgelezen kans om dit concreet vorm te geven. Parkeren moest dan maar ondergronds gebeuren. Die vraag stond in 2011 nadrukkelijk op de agenda.

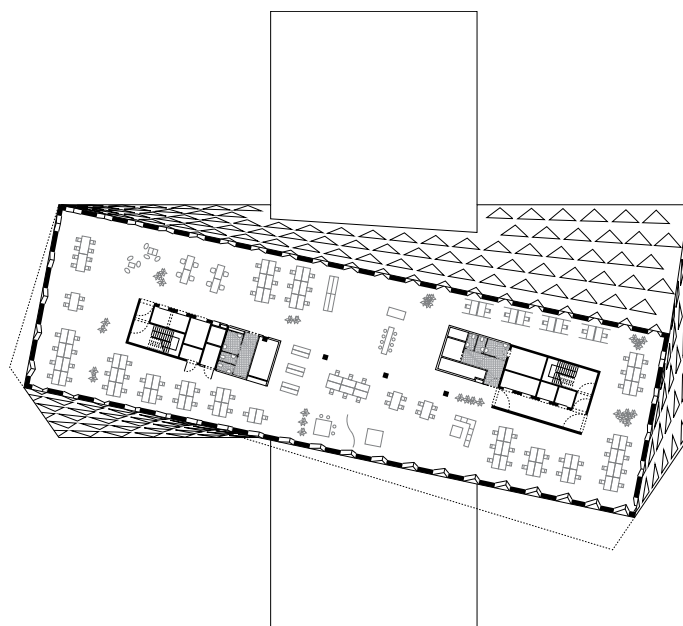
Dat stelde de ontwerpers bij de Open Oproep voor een moeilijke taak: het behoud van de voorbouw leek totaal in strijd met de vraag naar een publiek park. XDGA vond echter het ei van Columbus: over de voorbouw, en dwars erop, werd een langwerpig kantoorvolume geplaatst tot op de maximale hoogte van 59,4 meter of 16 bouwlagen. In het midden onderaan werd over vier etages een grote opening uitgespaard om over de voorbouw heen te reiken. De architect liet die voorbouw wel niet helemaal ongemoeid. De bovenste laag, met de kantoren van de gedeputeerden, werd weggenomen. Die kantoren verhuisden naar de hoogste etages van het nieuwe volume.

Complexe eenvoud

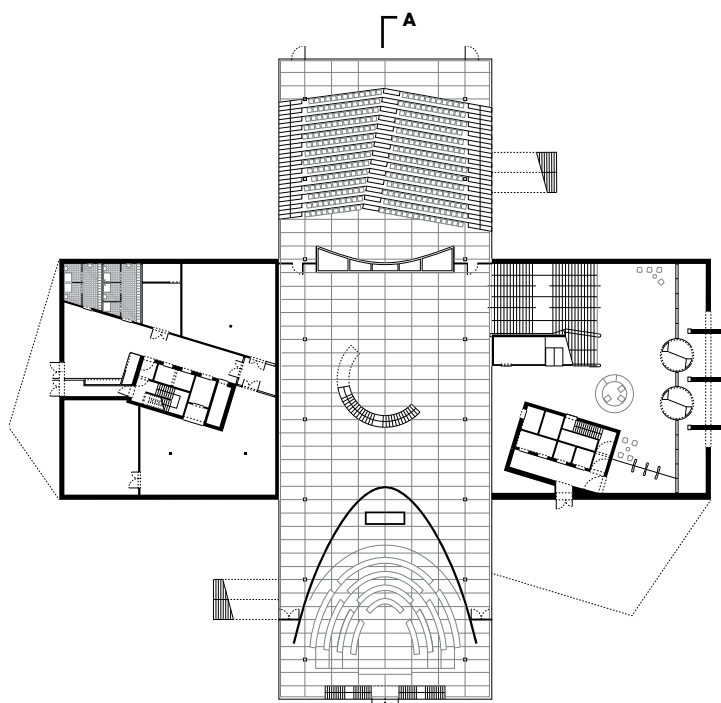
De voordelen waren legio: de footprint van het nieuwe complex was minimaal. Het verlaagde dak van de voorbouw werd heringericht als een belvédère met zicht op het park. Die belvédère loopt door onder de grote opening in →

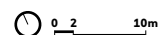
Section Aa

Floor 7

Floor 0

Architect
**XDGA / Xaveer
De Geyter Architects**

Website
xdga.be

Official project name
Provinciehuis Antwerp

Location
**Koningin Elisabethlei 22,
Antwerp, Belgium**

Programme
**Offices, conference hall,
library, restaurant**

Procedure
**Competition (Open
Oproep 2101 – Team
Vlaams Bouwmeester),
1st prize**

Client
Province of Antwerp

Lead contractor
THV Democo / Denys

Landscape architect
**Michel Desvigne
Paysagiste**

Structural engineering
Bollinger + Grohmann

Services engineering
Boydens Engineering

Sustainability
Boydens Engineering

Acoustics
Blasco

Completion
Under construction

Total floor area
33,000 m²

Budget
**€ 60,700,000
(excl. VAT and fees)**

het nieuwe volume. Het nieuwe gebouw biedt ruime open kantoorvloeren, maar kan ook moeiteloos volumineuze programma-onderdelen zoals een bibliotheek of een restaurant opnemen. Bovendien heeft het nieuwe complex nu één centrale ingang aan de straat voor alle functies. Een royale trappenpartij voert vanaf die ingang direct naar representatieve ruimtes van de behouden voorbouw, terwijl twee trap- en liftkokers de kantoren rechtstreeks bedienen.

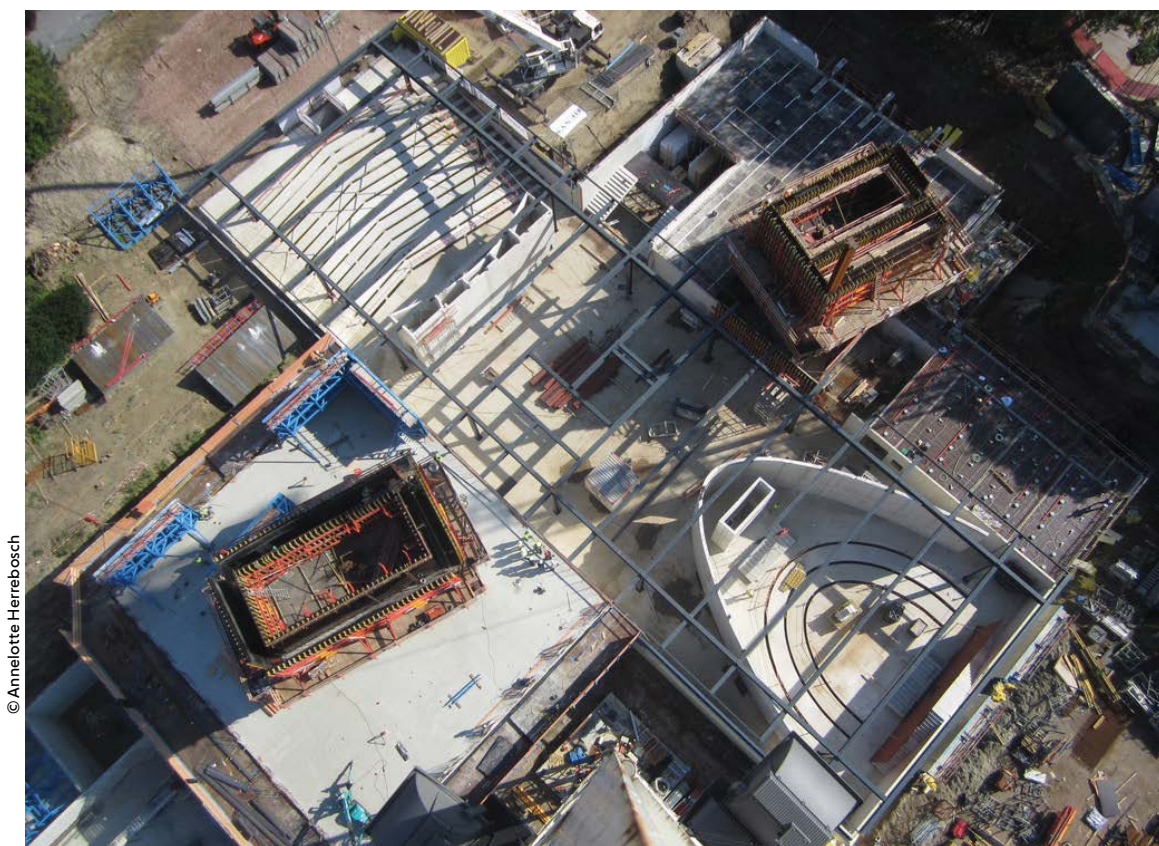
Echt 'spannend' was dat concept daarom nog niet. Dat was pas het geval toen XDGA besloot om het nieuwe volume over acht etages te laten wegzwenken naar het zuiden, met de noordwesthoek als rotatie-as. Elke etage, vanaf +3 tot +10, keert zich wat verder achteruit. Tegelijk vermindert de breedte van de vloeren telkens een fractie, zodat de resulterende totaaloppervlakte precies correspondeert met de vraag. Het effect is dramatisch: het nieuwe hoofdgebouw wringt zich letterlijk in bochten om de doorgang naar de waardevolle tuin rechts van het gebouw open te houden en er zoveel mogelijk licht toe te laten.

Die ene, allesbepalende geste is een constructief huzarenstukje: de gevels van het nieuwe gebouw bestaan door de vorming van het volume uit regelvlakken. Ze dragen, samen met twee centrale kernen, alle vloeren. Die zijn daardoor vrij in te vullen, zonder hinder van kolommen. Dat vereiste dat de buitenwanden uitgevoerd werden als een driedimensionaal vakwerk in beton. Dat verklaart ook de driehoekige gevelopeningen: die vorm wordt gedictieerd door de krachtlijnen van het vakwerk. Maar hij is ook voordelig voor de lichtinval: doordat de openingen naar boven toe verbreden, laten ze meer licht toe dan rechthoekige ramen met dezelfde oppervlakte. Enkel waar het nieuwe gebouw over de oude voorbouw grijpt was een extra hulpconstructie nodig. Een reuzenvakwerk over twee etages overbrugt er de bijna 24 meter brede belvédère van de voorbouw.

Het is merkwaardig hoe nauw het uitgevoerde project aansluit bij het voorstel van de Open Oproep. Het telt weliswaar één bouwlaag minder, en spectaculaire roltrappen aan de inkom sneuvelen. Maar de inkompartij wordt nog steeds gemarkeerd door enkele naar buiten gedraaide driehoeken in beton. Aan de belvédère bevindt zich nog steeds het restaurant. Op de 11de en 12de etage ligt de grote, dubbelhoge bibliotheek, op de 13de en 14de etage zijn de kantoren van de gedeputeerden nog steeds geschaard rond een verborgen patio.

Pas als je het gebouw in werkelijkheid ziet, merk je echter hoe consequent hier een beperkte set van materialen toegepast werd. Op een verhoogde vloer van tapijttegels na is de betonstructuur van wanden en vloeren in de kantoren overal volledig zichtbaar. De driehoekige raamopeningen zijn omlijst met een aluminium kader dat precies even dik is als de isolatielaag en de buitenbekleding van glazen pastilles. De centrale kernen zijn steeds gemarkeerd door het gebruik van zwart getint beton. De nagalm wordt beperkt door geperforeerde metalen wanden gevuld met gecacheerde rotswolplaten. Je begrijpt de logica van de constructie haast in een oogopslag. Maar door de schuine gevels ontstaan wel bijzondere ruimtes, van een robuuste, sculpturale eenvoud.

Het was geen sinecure om die eenvoud te bereiken. Als beton overal zichtbaar blijft, valt er immers niets weg te moffelen achter verlaagde plafonds of pleister. Alle leidingen, van betonkernactivering over verlichting tot een sprinklerinstallatie, moeten ingepast raken in de dikte van de plaat. Dat vraagt een enorme precisie in planning en uitvoering. In de bibliotheek bereikt die gesofisticeerde eenvoud een orgelpunt. Alle niet-dragende elementen zijn hier uitgevoerd in brute staalplaten van 1 centimeter dik. Het materiaal werd in massieve vorm toegepast voor boekenkasten en traptreden. De vloeren van de passerelles op de tussenniveaus en de borstweringen voorzag XDGA echter op maat met lasergeperfo-

© Annelotte Herrebosch

reerde platen. Toptechnologie. Toch doet het geheel door de keuze voor onbewerkt staal paradoxaal genoeg ambachtelijk aan. Arts-and-crafts van de 21ste eeuw.

Kunstdepot

Toch verschilt de uitvoering in één opzicht aanzienlijk van de ontwerptekeningen: kort na de bouwaanvraag werd duidelijk dat het geen steek hield om de oude voorbouw zelfs maar gedeeltelijk te behouden. Binnen het in de bouwaanvraag voorziene volume werd daarom een nieuwe constructie ingepast. De ontwerpers haalden hier constructief alles uit de kast. De vloeren van net geen 71 bij 24 meter steunen op 16 stalen kolommen, of dus zowat 100 vierkante meter vloer per kolom. De buitenwanden zijn volledig in glas uitgevoerd. De ruimtelijke indruk die zo ontstaat is bijzonder ijl. De licht spiegelende vloeren in aluminiumplaten en het schimmige plafond van de tot ruiten geplooid polycarbonaatplaten maakt de ruimte nog ongrijpbaarder.

Op de onderste vloer, meer dan 3 meter in de grond verzonken, temperen de rondgaande funderingswanden in onbewerkt beton dat ijle effect enigszins. Een gekromde wand in geschilderd beton zondert hier de raadsaal van de provincieraad af. Vanaf het park kun je door de ramen boven de funderingswanden zomaar binnenkijken in de zaal. Een flinterdunne wand in witgelakt staal bakent aan de andere zijde van de ruimte een congreszaal af. De oplopende vloer eindigt aan de tuin. Tussen beide zalen voert een imposante wenteltrap in witgelakt staal naar de bovenliggende ontvangsthal.

Die enorme open hal is vrijwel leeg, op de kolommen na. Door de grote raampartijen lijkt ze te zweven boven de tuin. Enkel de centrale wenteltrap geeft er maat en richting aan. Verder blijft je blik nergens aan haperen. Het heeft iets duizelingwekkends. Dit is geen plaats waar je kunt wonen of lang kunt verblijven. De mens is slechts een passant in deze abstracte ruimte. Net als de tuin staat ze onverschillig – maar

daarom niet onvriendelijk – tegenover bezoekers. Alles wat hier gebeurt, kan niet anders dan vluchtig, momentaan zijn.

Een gebouw als dit leent zich niet gemakkelijk voor het tentoonstellen van kunst. Welk werk kan voldoende betekenis mobiliseren om niet te verdampen in de ontvangsthal? Nochtans besloot de provincie om haar kunstcollectie – een dwarsdoorsnede van de artistieke productie in de streek – publiek toegankelijk te maken. Ze trok daarnaast Nico Dockx aan voor een kunstopdracht voor het nieuwe gebouw. Die ziet zichzelf hier als een ‘facilitator’: hij wil onderzoeken hoe men met de diversiteit van de collectie kan omgaan. Dat werd een verhaal op zich, parallel met het bouwproces.

De opvallendste ingreep wordt wellicht de bouw van een ‘open depot’ in de ontvangsthal. Dit zal worden opgebouwd uit 9 x 9 houten palen, een grondoppervlak beslaan van 6,5 m2 en oprijzen over de volle hoogte van de hal. Qua volume is het daarmee vergelijkbaar met de glazen cilinder rond de trap naar de belvédère. De idee is dat (een deel van) de collectie binnen dat raster opgeslagen wordt, en dat medewerkers er een stuk kunnen lenen. Daarnaast wordt een wisselende selectie van stukken tegen de buitenzijde van het depot uitgestald. Het wordt afwachten hoe die installatie zal uitpakken binnen de ontzagwekkende ruimte van de hal. Dockx brengt met zijn constructie immers nieuw materiaal én een nieuw volume binnen. Gaan ze elkaar versterken of juist tegenspreken?

De architecten droegen zelf ook zorg voor één bestaand werk uit de collectie. De fontein van Pol Bury die ooit de ingang van de voorbouw opsierde, herrijst in volle glorie te midden van een watervlak in de tuin. Het kunstwerk krijgt zo veel nadrukkelijker zijn eigen statuut, naast de architectuur, en niet als een sierstuk bij de ingang.▲■●

In samenwerking met

BWMSTR
Team
Vlaams
Bouwmeester

